

ORPHEUS NOSTER

A Károli Gáspár Református Egyetem eszme-,
vallás- és kultúrtörténeti folyóirata

FILOZÓFIA ÉS IKONOLÓGIA

VIII. ÉVFOLYAM (2016), 3. SZÁM

A folyóirat megjelenését támogatja a Nemzeti Kulturális Alap.

Nemzeti Kulturális Alap

Kiadó: KÁROLI GÁSPÁR REFORMÁTUS EGYETEM

Felelős kiadó: SEPSI ENIKŐ, a BTK dékánja

Felelős szerkesztő: FRAZER-IMREGH MONIKA

Szerkesztők: FÜLÖP JÓZSEF

NAGY ANDREA

PÉTI MIKLÓS

Szerkesztőbizottság: HEGYI DOLORES

TÜSKÉS ANNA

FABINY TIBOR

FEHÉR BENCE

KURUCZ GYÖRGY

VASSÁNYI MIKLÓS

Német anyanyelvű lektor: SZATMÁRI PETRA

Angol anyanyelvű lektor: JACK CLIFT (University of Oxford)

Francia lektor: TÜSKÉS ANNA

*A megjelentetésre szánt kéziratokat, illetve a megrendeléseket
a következő címre kérjük küldeni: orpheusnoster@googlegroups.com
Authors should submit manuscripts to the email address
<orpheusnoster@googlegroups.com>*

ISSN 2061-456X

Az első borítón:

Justus van Egmont – Jeremiasz Falck: Anna Franciaország és Navarra királynéja (emb-léma). Rézmetszet.

A hátsó borítón:

A szoros és a tágas kapu ábrázolása: Máté 7, 13: „Menjetek be a szoros kapun. Mert tágas az a kapu, és széles az az út, amely a veszedelemre visz...” KÁLVIN *Institutio Christianae religionis* c. művének fedlapján. Kiadó: Antonius Rebulius, Genf 1561.

A nyomdai munkákat a Robinco Kft. végezte,
felelős vezető Kecskeméthy Péter.

A folyóirat online is olvasható a KRE honlapján: www.kre.hu/portal/index.php/orpheus-noster.html

TARTALOM

VASSÁNYI MIKLÓS	
<i>Maximos életrajza: források és következtetések</i>	7
VASSÁNYI MIKLÓS	
<i>Hitvalló Szt. Maximos életműve</i>	30
FRAZER-IMREGH MONIKA	
<i>Marsilio Ficino művei</i>	41
FRAZER-IMREGH MONIKA	
<i>Marsilio Ficino életének kronológiája</i>	50
DOBOS KÁROLY	
<i>Magatokon röhögtök? Parodisztikus formájú zsidó hitvitázó szövegek a kora újkorból</i>	65
ERDEI ILDIKÓ	
<i>Isaac Newton General Scholiumjának keletkezéstörténete</i>	77
HORVÁTH ANDREA	
<i>Schelling és a lélek halhatatlansága</i>	87
HORVÁTH GERGŐ	
<i>A szorongás „evolúciója” – Kierkegaard hatása Heidegger és Sartre szorongás-értelmezésére</i>	101
NATHAN KOWALSKY	
<i>The Metaphysics of Crisis: Maintaining Moral Contingency in Environmental Philosophy</i>	112
ORSOLYA HORVÁTH	
<i>Fiktion und Wirklichkeit in Thomas Bernhards Der Untergeher (Teil I)</i>	125
TÜSKÉS ANNA	
<i>„Citrom, narancs s gránátalmával / Jóvoltodból szép kertem bő” – Luxus a 18. századi főúri kertekben</i>	138

MŰHELY

FÜLÖP JÓZSEF (ford.)

John Peck: Kontratánc 149

RECENZÍÓK

KUH N GABRIELLA SZILVIA

Fülöp József, Mirnics Zsuzsanna, Vassányi Miklós (szerk.): Kapcsolatban – Istennel és emberrel. Pszichológiai és bölcsészeti tanulmányok. Károli Gáspár Református Egyetem, L'Harmattan. Budapest, 2014 151

PILZ FANNI

Bagdy Emőke: Pszichofitness. Károli Gáspár Református Egyetem, L'Harmattan. Budapest, 2016 159

IZING MARCELL

Kocziszkó Éva: Antifilozófusok buszonöt időszerű kérdése a kereszténységhez. Károli Gáspár Református Egyetem, L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2014 162

SZÁMUNK SZERZŐI

DOBOS KÁROLY DÁNIEL PhD (1971), hebraista, arabista, PPKE BTK Karközi Keleti Intézet

ERDEI ILDIKÓ MA (1975), teológus-lelkész, vallástudomány szakos bölcész, doktorandusz, KRE HTK

FRAZER-IMREGH MONIKA PhD (1966), reneszánsz-kutató, klasszika-filológus, KRE BTK Történeti Intézet, Ókortörténeti és Segédtudományok Tanszék

FÜLÖP JÓZSEF PhD (1979), germanista, esztéta, KRE BTK Német Nyelv és Irodalom Tanszék, Szabadbölcészlet Tanszék, LFZE Egyházzene Tanszék

HORVÁTH ANDREA (1994), végzős BA-hallgató, KRE-BTK Pszichológia Intézet

HORVÁTH GERGŐ MA (1989), filozófus doktorandusz, ELTE

HORVÁTH ORSOLYA PhD (1976), filozófiatörténész, teológus, KRE BTK, Művészet-tudományi és Szabadbölcészeti Intézet

IZING MARCELL (1992), MA-hallgató, KRE BTK Anglisztika Intézet, Angol nyelvű irodalom és kultúra tanszék

KUHN GABRIELLA SZILVIA MA (1984), egyetemi tanársegéd, KRE BTK Társadalom- és Kommunikációtudományi Intézet

NATHAN KOWALSKY PhD (1975) philosopher, St. Joseph's College, University of Alberta

PILZ FANNI (1992) MA-hallgató, KRE BTK Pszichológiai Intézet

TÜSKÉS ANNA PhD (1981) irodalomtörténész, művészettörténész, MTA BTK Irodalomtudományi Intézet

VASSÁNYI MIKLÓS PhD (1966), filozófus, KRE BTK Szabadbölcészlet Tanszék

TÜSKÉS ANNA

„Citrom, narancs s gránátalmával / Jóvoltodból szép kertem bő”*

– Luxus a 18. századi főúri kertekben

Napjainkban a narancs a téli hónapok, a karácsonyi ünnepkör elengedhetetlen gyümölcse. Nem mindig volt ez így. A 19. század végére kiépült vasúthálózat tette lehetővé, hogy a narancs és a citrom szélesebb közönséghez eljusson.¹ A 17–18. században csak kevesen engedhették meg maguknak ezt a luxust.² A botanikus jezsuita szerzetes Giovanni Battista Ferrari (1584–1655) 1646-ban Rómában megjelent művének első kötete megismertette a citrusfélék fajtáit és termesztését (I. kép), könyvét Magyarországon is forgatták, jelenleg egy példány van közgyűjteményben.³

A kastélykertekben külön üvegházakat építettek a narancsfák nevelésére, teleltetésére, ezeket orangerie-nek [oranzsöri] hívják. Nyáron a narancsfákat kihelyezték az üvegházak elé szabályos elrendezésben. Az orangerie-k építése egész Európában elterjedt divat volt: XIV. Lajos versailles-i kertjében ugyanúgy megtalálhatók voltak a narancsfák, mint IV. Frigyes Vilmos potsdami kastélyában és más fejedelmek kertjeiben.

Az I. Rákóczi György fejedelmi udvarában nemes inasként szolgált Haller Gábor *Naplójában* 1631-es hágai tartózkodásáról leírta, hogy látta „az fejedelem kertit, melynek mását nem láttam, ott külömb-külobmféle gyümölcsfákat és virágokat, úgymint narancs, citrom, pomagránát és egyéb efféle fákat.”⁴ A 17. században Közép-Európában is kísérleteztek narancsfák tartásával, például I. Rákóczi György erdélyi fejedelem, aki „12 narancsot és 7 citromot” küldött Kővár (Cetatea Chioarului, Románia, Máramaros megye) várából feleségének, Lórántffy Zsuzsannának 1633-ban.⁵

* ZRÍNYI Miklós: *Szigeti veszedelem*. Harmadik ének 36. versszak.

¹ *Fiume és a magyar-borvát tengerpart*, szerk. Borovszky Samu, Budapest, Apollo, 1897, 308. /Magyarország vármegyei és városai/

² RAPAICS Raymund: *Magyar kertek (A kertművészet Magyarországon)*, Budapest, 1930, 74, 75, 76, 87, 95, 107, 110, 113, 115, 118, 119, 120, 122, 126, 132, 133, 136, 181, 204, 214; FATSAR Kristóf: „Narancskultusz”. In: *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon (Középkor és kora újkor) VIII.*, főszerk. Kőszeghy Péter, szerk. Tamás Zsuzsa, Budapest, Balassi, 2008, 145.

³ Giovanni Battista FERRARI: *Hesperides sive de Malorum Aureorum cultura et usu*, Romae, sumptibus Hermann Scheus, 1646. Magyarországon példánya pl.: Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Könyvtára, jelzet O-1838.

⁴ *Utazások a régi Európában (Peregrinációs levelek, útleírások és útinaplók 1580–1709)*, vál., előszó és jegyz. Binder Pál, Bukarest, Kriterion, 1976, 100 (94–108).

⁵ *Régi Magyar Levelestár XVI–XVII. század*, vál., s.a.r., bev. és jegyz. Hargittay Emil, Budapest, Neumann Kht., 2002, Nr. 149.

1. kép. G. B. Ferrari: Hesperides sive de Malorum Aureorum cultura et usu, 1646, 81.

Zrínyi Miklós *Szigeti veszedelmének* harmadik énekében a „turuncs” szó jelöli a narancsot:⁶ Ősszel sok gyümölcscsel, citrommal, turuncscsal / Ajándékozsz bőven, szép pomagránáttal.⁷ Lippay György esztergomi érsek pozsonyi kertjében Hortus Italicus („olasz kert”) volt annak a résznek a neve, ahol a citrusféléket nevelték. Erről többek között Mauritius Lang rézmetszetsorozatából és Bél Mátyás leírásából lehet többet megtudni.⁸

A narancsfák kertekbe telepítésének és az üvegházak építésének divatja Magyarországon a 18. században terjedt el, több kastélyhoz létesítettek egy vagy több narancsfá-házat. A körmendi Batthyány-kastély kertjébe több orangerie-t is építettek az 1730-as évek elején. A Festetics-család több kastélyának parkjában létesített narancsházat: a 18. század közepén épült a narancsház a keszthelyi kastélykertben. A dégi Festetics-kastély angolkertjének falu felőli részén épült narancsház klasszicista stílusban. Mindkét kert rekonstrukciója folyamatban van.

Esterházy (Fényes) Miklós herceg is építtetett orangerie-t fertődi kastélya parkjába. Pálffy János 1784-ben így írt az eszterházi narancsfákról: „A kastély két oldalán egy-egy kis kert van virágos táblákkal, mindkettőt kőkorlátok veszik körül, amelyeken 6-6 kis gyermekcsoport áll lámpákkal és 8-8 váza; mindkét kis parterben 8-8 zöldre festett virágkosár és 48-48 szép narancsfa, a kastély körül is áll 68 narancsfa, összesen tehát 164 csupa válogatott szépségű narancsfa.”⁹

Narancsházakat még a 19. század első felében is létesítettek, például a gödöllői kastélykert orangerie épületét Grassalkovich III. Antal építtette. A Marosvásárhelytől 23 km-re délkeletre és Segesvártól 36 km-re északra fekvő kelementelki (Călimănești, Románia, Maros megye) Henter-kúria leírásakor Jókai Mór megjegyzi, hogy „Az úrilak hátulsó csarnoka üvegházon végződik, mely tele van meleg éghajlati növényekkel, körül díszlő narancs- és citromfák, mindnek egyik ága még virágzik, a másikat aláhúzza az aranylő almák terhe. – Ilyenek lehettek azelőtt a többi erdélyi úri lakok is.”¹⁰

A 18. századi magyarországi ősgalériák portréin gyakran megjelennek akkori ban egzotikusnak számító tárgyak, ruhadarabok, növények és állatok. A kastélykertekben közkedvelt narancsfa több főúri női portrén is előfordul, például a Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnokában ismeretlen nő portréjaként számon tartott félalakos portrén (2. kép).¹¹ Ezen a hölgy asztalra állított, kővázában nevelt

⁶ PIENTÁK Attila: „Flóra és fauna Zrínyi eposzában”. *Irodalomismeret*, X, 1999, 1–2. sz. 179–188.

⁷ ZRÍNYI Miklós: *Szigeti veszedelem*. Harmadik ének 36. versszak.

⁸ ECSEDY Anna: „Plenus sapientia: Lippay György esztergomi érsek pozsonyi kertjének látványosságai”. *Művészettörténeti Értesítő*, LXII, 2013, 2. sz. 171–232.

⁹ *Az Esterházy család és a magyarországi művelődés (Képek és szövegek a XVII–XIX. századból)*, vál., szerk., előszót írta Knapp Éva, Tüskés Gábor, Budapest, MTA BTK, 2013, 171 (170–173).

¹⁰ JÓKAI Mór: *Útleírások*, s.a.r. Egyed Ilona, Budapest, Unikornis, 1996, 101.

¹¹ Ismeretlen festő (XVIII. sz.): Ismeretlen nő. Olaj, vászon, 94,5 x 75 cm. Ltsz. 53.158. Ajándék, Veszélyeztetett Magángy. Min. Bizt. Hadik-Barkóczy-anyag. 1970-es évek elejétől 2000. 01. 24.-ig kiállítva Sárospatakon a Rákóczi Múzeum állandó kiállításán. Köszönöm a fényképet és az adatokat Vajda Lászlónak és Király Attilának.

2. kép. Ismeretlen festő: Ismeretlen nő portréja, MNM Történelmi Képcsarnok

narancsfá mellett áll, bal kezével egy nyakán zöld masnis nyakörves özet simogat. A festmény a Hadik-Barkóczy-anyag részeként került a múzeumba.

A kővázába ültetett narancsfá a főúri luxust hangsúlyozza a portrékon. A vázában vagy dézsában nevelt narancsfával további három, magyarországi közgyűjteményben őrzött női képmáson találkozunk. A Barkóczy Borbáláról (gróf Cziráky Józsefné, 1700–1773) a győri Xántus János Múzeum két olajfestményt őriz, a

3. kép. Barkóczy Borbála, Győr, Xántus János Múzeum

4. kép. Sprintzenstein Franciska, Szekszárd, Wosinszky Mór Múzeum

grófnő mindkettőn fadézsába ültetett narancsfa mellett áll. Az egyik portré félalakos, ovális, 1742 előtt készült.¹² A Csillagkeresztes Dámák Rendjelét viselő grófnő mellett termést hozó narancsfa áll. A másik portré egészalakos, Dorffmaister István az 1780-as évek második felében festette (3. kép).¹³ Ezen a grófnő asztalra állított, fadézsában nevelt narancsfa mellett áll, és bal kezében érett narancsot tart. A Cziráky-ösgalériát tanulmányozó Székely Zoltán és a Dorffmaister István portréit és megrendelőit kutató Buzás Enikő szerint a narancsfa a gazdagságra utal, ahogy más női portrékon a papagáj, a különleges ékszerek és ruhadarabok.

Még egy női portré ismert narancsfával a 18. század magyarországi ösgalériákból: Mertz János egészalakos portréja 1780-ból, ami Szentes András szerint feltehetően Apponyi Györgyné Sprintzenstein Franciskát ábrázolja, és a högyészi Apponyi-kastélyból került a szekszárdi Béri Balogh Ádám (ma Wosinszky Mór) Múzeumba (4. kép).¹⁴ Ezen a képen a hölgy jobb kezével a párkányon álló, kővázába

¹² SZÉKELY Zoltán: *A Cziráky-ösgaléria*, Győr, Xántus János Múzeum, 1997, 34–35. /Artificium et Historia 3./

¹³ BUZÁSI Enikő: „Dorffmaister portréi és megrendelői”. In: *„Stephan Dorffmaister pinxit” (Dorffmaister István emlékkiállítás)*, Zalaegerszeg, 1997, 130, 142–143 (127–154).

¹⁴ BAKÓ Zsuzsanna – SZENTES András: „A szekszárdi Béri Balogh Ádám Múzeum képzőművészeti gyűjteménye”, *Művészettörténeti értesítő*, XXXIII, 1984, 1–2. sz. 16–18 (16–24); SZENTES András: „A szekszárdi Béri Balogh Ádám Megyei Múzeum képzőművészeti gyűjteménye”. In: *Uő: A Csapó-kúria és a szekszárdi képtár*, Szekszárd, Wosinsky Mór Múzeum, 1991, 68 (67–73).

5. kép. Stuart Mária orániai hercegné, Amsterdam, Rijksmuseum ; III. Vilmos orániai herceg, Amsterdam, Rijksmuseum

ültetett narancsfáról padlóra hullott öt narancsra mutat. A narancsfán még három termés van, mögötte kilátunk a parkra. Szentes András szerint a narancsfáról padlóra hullott gyümölcsök talán az elhalt gyermekeket szimbolizálják.

A női portré narancsfával nem szokatlan az európai és amerikai 17–18. századi portréfestészetben sem. Az orániai hercegek és hercegnők portréin gyakran megjelenik a narancsfa, utalva a rangjukra, például Stuart Mária orániai hercegné képén, amit a holland Bartholomeus van der Helst festett 1652-ben (5. kép).¹⁵

A holland származású angol portréfestő Peter Lely (1618–1680) gyakran alkalmazta női portréin a narancs motívumot: kővázában vagy virágcsokor és érett gyümölcs formájában.¹⁶ A fehér narancsvirág egyszerre szimbolizálja a házasságot és a tisztaságot, míg az érett narancs a termékenységet, az anyai szerepet jelképezi. Lely oeuvre-jében három narancshoz kapcsolódó, igen kedvelt portrétípust találunk. 1. A korlát mellett álló a hölgy jobbával leszakít egy virágzó ágat a kődézsában álló, egyszerre virágzó és termést hozó narancsfáról, míg a párkányon nyugtatott bal kezében narancsvirágcsokrot tart (6. kép 1. sor). Ilyen típusú portrén ábrázolta Lely és műhelye például Katherine Ashe-t 1669 körül, Modenai Máriát 1673–1674-ben, Jemimát és Miss Walpole-t.¹⁷ Két ülő képtípuson is megjelenik a narancs motívuma. 2. Az egyikben az ábrázolt hölgy szemben ül, mellette kővázában egyszerre virágzó és termést hozó narancsfa áll (6. kép 2. sor). A hölgy egyik kezében a kőváza peremére könyökölve egy narancsvirágot fog, másik kezét pedig ölébe ejti. Ilyen típusú portrén ábrázolta Lely és műhelye például Anna Maria Brudenellt, Elizabeth

¹⁵ További példák: Pierre Gobert: Françoise Marie de Bourbon Duchesse d’Orleans, XIV. Lajos lánya és Madame de Montespan, Musée des Beaux-Arts d’Orléans.

¹⁶ Az Egyesült Királyság közgyűjteményeinek online adatbázisa (<http://artuk.org>) 611 portréfestményt tartalmaz Peter Lely-től, műhelyétől, iskolájától és követőitől.

¹⁷ 1. Katherine Ashe (1652–1729, Mrs William Windham I., National Trust, Felbrigg Hall); 2. Modenai Mária (1658–1718, English Heritage, Kenwood); 3. Jemima (1625–1674, 1st Countess of Sandwich, Mount Edgcumbe House); 4. Miss Walpole (University of Dundee Fine Art Collections).

6. kép. 1. sor: Peter Lely és műhelye: 1. Katherine Ashe (National Trust, Felbrigg Hall); 2. Modenai Mária (English Heritage, Kenwood); 3. Jemima (Mount Edgcumbe House); 4. Miss Walpole (University of Dundee Fine Art Collections); 2. sor: Peter Lely és műhelye: 1. Lady Anna Maria Brudenell (National Trust, Knole); 2. Lady Elizabeth Percy (Sotheby's, 12th April 1995, lot 26); 3. Lady Elizabeth Tollemache (National Trust, Ham House); 4. Elizabeth, Countess of Kildare (London, Tate Britain); 3. sor: Peter Lely és műhelye: 1. Lady Elizabeth Strickland (SCAD Museum of Art); 2. Lady Elizabeth Noel és szolgája (National Trust, Petworth House); 3. Christiana Gere (Fergus Hall londoni műkereskedőház)

Percy-t, Elizabeth Tollemache-t és Elizabeth-et, Kildare grófnőjét 1679 körül.¹⁸ 3. A másik ülő portrétípuson a hölgy jobb combján nyugtatott jobb kezében leszakított virágzó narancságot tart, balkezelével támaszkodik (6. kép 3. sor). Félkeblét jelentősen láttatni engedi a ruha. Ilyen típusú portrén ábrázolta Lely és műhelye például Elizabeth Stricklandet 1659-ben, Elizabeth Noelt néger szolgájával 1660-

¹⁸ 1. Lady Anna Maria Brudenell (1642–1702, Countess of Shrewsbury, National Trust, Knole); 2. Lady Elizabeth Percy (1667–1722, később Charles, Somerset 6. hercegének felesége, Anon. sale, Sotheby's, 12th April 1995, lot 26); 3. Lady Elizabeth Tollemache (1659–1735, Lady Lorne, Later Duchess of Argyll, National Trust, Ham House); 4. Elizabeth, Countess of Kildare, 1679 körül, London, Tate Britain).

7. kép: a) Ismeretlen angol festő: Ismeretlen nő portréja. Paris, Musée Cognacq-Jay; b) Mrs. Francis Brinley és fia, Washington, Metropolitan Museum; c) Zweibrücken-Birkenfeld Karoline hercegnő, Arolsen, kastély

1665 között és Christiana Gerét 1667-ben.¹⁹ Az ábrázolt hölgyek mind ugyanolyan szabású ruhát viselnek, és ugyanaz a fa vagy szikla áll mögöttük. A négy portré között csak az arcok, a frizura és a ruha színe eltérő. Nagyon valószínű, hogy a megrendelő kiválasztotta a javasolt portrétípusokból a neki tetszőt, Lely csak az arcot festette, és műhelye pedig az összes többi részt.²⁰

Lely portréi után számos mezzotinto, rézkarc és rézmetszet készült, melyek széles körben ismertté tették Lely portrétípusait.²¹ A párizsi Musée Cognacq-Jay őriz egy angol miniatúr rekeszománc portrét a 17. század második feléből (7a. kép), amely egy kibontott hajú, fátylas lányt ábrázol bal kezében narancsvirágcsokorral, jobb kezében egy narancssal.²² Lely portréi után készült sokszorosított grafikáról származhat a narancsfá motívuma a skót származású amerikai festő, John Smibert 1729-ben Mrs. Francis Brinley-t és fiát, Francis-t ábrázoló portréján (7b. kép). Ezen az asszony jobb kezében a mellette kővázában álló narancsfá leszakított virágját tartja.²³ A 18. századi narancsfás női portrék egyik példája Conrad Mannlich német festő olajképe, ami feltehetően Zweibrücken-Birkenfeld Karoline hercegnőt ábrázolja (7c. kép). Az 1733 körül készült, és az arolseni kastélyban őrzött képen Karoline narancsfá ágait tartja, amely egyszerre virágzik és termést is hoz.

¹⁹ 1. Lady Elizabeth Strickland, née Pile (1659, SCAD Museum of Art); 2. Lady Elizabeth Noel és szolgája (1660–1665, National Trust, Petworth House); 3. Fergus Hall londoni műkereskedőház.

²⁰ A Peter Lely-re vonatkozó bőséges szakirodalomból a legfrissebb: CAMPBELL, Caroline (szerk.): *Peter Lely, a lyrical vision: to accompany the exhibition*. The Courtauld Gallery, London, 11 October 2012 – 13 January 2013. London, Holberton, 2012.

²¹ GRIFFITHS, Antony: “Early Mezzotint Publishing in England–II Peter Lely, Tompson and Browne”, *Print Quarterly*, VII, June 1990, 2. sz., pp. 131–145; GRIFFITHS, Antony: *The Print in Stuart Britain 1603–1689*, exhibition catalogue, London, British Museum, 1998. Például: Alexander Browne after Sir Peter Lely: The Right Honorable Lady Elizabeth Butler, Countess of Chesterfield, 1680 körül, mezzotinto, Washington, Paul Mellon Fund 2001.118.7. Bibliogr.: Smith 1884, no. 7.

²² 16,6 x 14 cm. Rekeszománc, réz. Inv. J858. Ernest Cognacq adománya a múzeumnak 1928-ban. Köszönöm Rose-Marie Herda-Mousseaux igazgató segítségét.

²³ Metropolitan Museum, inv. No. 62.79.2.

A portrékon ábrázolt narancsfa a luxus jelképe, mitológiai kontextusban a bőség, a termékenység szimbolikus jelentését hordozza. A kismartoni Esterházy díszterem mennyezetén hat kép (Carpoforo Tencalla, 1674) a Gaia földistennő által Júnónak nászajándékba adott, és megőrzésre a Hesperidák kertjébe vitt aranyalmafa történetét beszéli el.²⁴ A bécsi Liechtenstein palotában Johann Michael Rottmayr 1706–1708 között mitológiai jeleneteket ábrázolt, s ezek közül a Cerest ábrázoló freskón látunk narancsfákat kővázában. A Regensburg közelében lévő alteglöfsheimi kastély ovális termének mennyezetfreskóján Cosmas Damian Asam 1730 körül megfestette Apollót a napszekéren, körülötte istenekkel, ahol a virágfakasztó Vertumnus és Pomona, a gyümölcsök istennője mellett látunk több narancsfát kővázában.

8. kép. Emblémák

9. kép. III. Vilmos holland király születése

A 17-18. századi emblémás könyvek lapjain is találkozhatunk a narancsfával háromféle ábrázoláson (8. kép). Az egyik embléma egy dézsában álló narancsfát ábrázol napsütötte tájban, felirata: „Te non videns moriar” azaz „Nélküled [már-mint a napsütés nélkül] meghalok”.²⁵ A második embléma az egyszerre virágzó és gyümölcsöt hozó narancsfát mutatja, felirata: „Video spem et gaudia surgunt” azaz „Remélek és örvendek”,²⁶ vagy más esetben „Quot fructus in juventa” azaz „Mily termékeny az ifjúság!”²⁷ A harmadik emblémán felhőből kinyúló kar kardot és egy

²⁴ GALAVICS Géza: „Hol keressük a Hesperidák kertjének földi mását? Esterházy Pál és a festő Carpoforo Tencalla „vitája” és a folytatás a kismartoni Esterházy-rezidencia dísztermének mennyezetképein (1674)”, in: *Művészet és mesterség. Tisztelegő kötet R. Várkonyi Ágnes emlékére, II. kötet*, szerk. Horn I., Lauter É., Várkonyi G., Hiller I., Szirtes Zs., Balogh Zs., Pásztor K., Tamás M., Budapest, L’Harmattan, 2016, 279-362.

²⁵ Pl. Daniel de la Feuille, *Devises et emblèmes anciennes et modernes*. Augsburg, Lorentz Kroniger, 1695, 4. oldal, 14. embléma; *Symbola et emblemata selecta*. Amsterdam, 1705, 14–15. oldal, 41. embléma.

²⁶ Justus van Egmont – Jeremias Falck: *Anna Franciaország és Navarra királynéja*. Rézmetszet. BLOCK, J. C.: *Jeremias Falck (Sein Leben und seine Werke)*, Danzig, Hinstorff, 1890, 164, 209.

²⁷ Pl. Daniel de la FEUILLE: *Devises et emblèmes anciennes et modernes*, Augsburg, Lorentz Kroniger, 1695, 34. oldal, 5. embléma; *Symbola et emblemata selecta*, Amsterdam, 1705, 154–155. oldal, 460. embléma.

termést hozó narancságot tart a földgolyó fölött, felirata „Ferro & auro” azaz „Vassal és arannyal”.²⁸

A narancs termésének a gyermekáldáshoz kapcsolódása számos ábrázoláson tetten érhető, például a III. Vilmos holland király születését ábrázoló metszeten 1817-ből (9. kép).²⁹

A Történelmi Képcsarnok női portréján a narancsfá mellett még egy érdekes motívum látható, a nyakán zöld masnis nyakörvet viselő őz. Őz meglehetősen ritkát fordul elő a magyarországi portréfestészetben, noha számos kastély kertjében, vagy mögötte külön állatparkban tartottak őzeket. 16–18. századi francia és angol női portrékon nem szokatlan az őz jelenléte, utalással Diánára.³⁰ További magyarországi példát őzes portréra eddig csak a 19. századból találtam: Antos István gyermekkori portréja ismeretlen festő műve a 19. század közepéről, amit ugyancsak a Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnoka őriz.³¹ A németalföldi származású new york-i festő, Gerardus Duyckinck két fiúportrét festett a 1730–1740 között, amelyen a fiú őz fejét simogatja (10. kép).

10. kép. Ismeretlen fiú portréja, New-York Historical Society

²⁸ Pl. *Symbola et emblemata selecta*. Amsterdam, 1705, 118–119. oldal, 350. embléma.

²⁹ Joannes Josephus Wolff és J. François műve. Példány pl.: *Amsterdam, Rijksmuseum*.

³⁰ Például: ifj. Marcus Gheeraerts (1561–1636): Ismeretlen hölgy portréja (1590–1600, Royal Collection Trust, Her Majesty Queen Elizabeth II. UK); John Michael Wright (1617–1694): Ismeretlen hölgy portréja vörös köpenyben őzzel (National Trust, Hartwell House); Peter Lely (1618–1680): Ann Fanshawe (szül. 1654), Sir Richard Fanshawe lánya (Valence House Museum).

³¹ MNM TKCS, ltsz. 56.3.

„My nice garden abounds with lemon, pomegranate and orange”
Luxury in 18th-Century Aristocratic Gardens in Hungary

The aim of this paper is to analyse the 18th century half-length portrait of an unidentified woman of the Historical Picture Hall of the Hungarian National Museum (fig. 2). Two elements of the portrait – an orange tree and a deer with green ribbon show the fashion of that age: planting orange trees and constructing orangeries spread in Hungary in the 18th century, one or more orangeries were established in many mansion parks and gardens. Exotic clothing, plants and animals often appear on the women’s portraits of the ancestors’ galleries. The orange tree refers to riches, as a parrot, a unique jewelry and clothing on other female portraits (figg. 3–4). The female portraits with orange trees are not uncommon in English, German, French and US 17-18th-century portrait painting either (figg. 5–7). The orange trees on portraits are symbol of luxury and of abundance in mythological context (fig. 8). Orange trees can have also the symbolic meaning of fertility (fig. 9). Many depictions of the orange can be associated to have children.